Місячний Економічний Моніторинг України

№223, серпень 2023 року

Резюме

- В липні припинила дію «Зернова угода», а російські масовані обстріли інфраструктури морських портів Одеси та річкових портів на Дунаї створюють ризики для відновлення експорту.
- За оцінкою ІЕД приріст реального ВВП в липні сповільнився до 8% дпр порівняно з 15% дпр в червні передусім через вищу статистичну базу.
- Україна в липні активно готувалась до зими: ремонтувала енергоблоки та ТЕЦ, збільшувала запаси природного газу та вугілля. Однак ризики залишаються високими.
- Через зупинку зернового коридору знову зросли черги на перевезення товарів залізницею та автомобільним транспортом.
- У липні 2023 року експорт товарів скоротився до найнижчого рівня з початку повномасштабної військової агресії рф.
- Понад половину видатків Державного бюджету спрямовують на оборону та безпеку, а міжнародну допомогу надалі витрачають зокрема на соціальні видатки та зарплати.
- Багато місцевих бюджетів мають профіцит, але за законодавством не можуть витрачати кошти на озброєння.
- Кількість державних банків зросла: націоналізовано «Сенс банк». Поки не передбачено рекапіталізації з боку держави
- У липні споживча інфляція сповільнилась до 11,3% дпр через стриманий споживчий попит та утримання НБУ фіксованого курсу гривні. Це дало підстави НБУ знизити облікову ставку з 25% до 22%.

Фінансується Європейським Союзом

ІЕД готує публікацію Макроекономічного моніторингу України за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках проєкту «Економіка України під час війни та підтримка українців, постраждалих від війни».

Автори: Олександра Бетлій, Ірина Коссе, Віталій Кравчук, Вероніка Мовчан

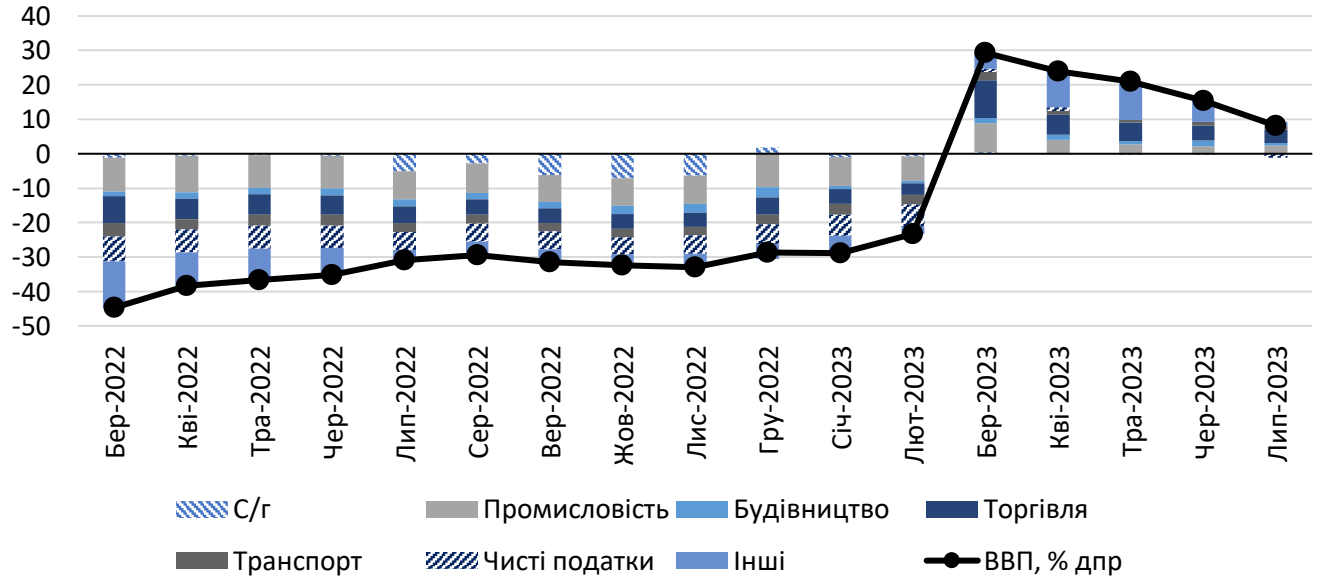
ВВП та реальний сектор: Ризики для економічного відновлення високі

В липні припинила дію «Зернова угода» і російські війська здійснили численні обстріли портової інфраструктури портів Великої Одеси та портів Ізмаїл та Рені на Дунаї. Зупинка експорту морем та гальмування вивезення товарів через Дунайські порти сповільнили відновлення економіки у липні. Обстріли росіянами портових об'єктів продовжились і в серпні. Це також шкодить майбутньому відновленню експорту зокрема та економіки загалом. Хоча далі йдуть розмови про переговори з росією щодо продовження Зернової угоди, тепер постало питання про спроможність України відновити обсяги експорту. Водночас росія виграє від сповільнення падіння світових цін на зернові, яке частково спричинене зниженням їх експорту Україною. Обмеження роботи портів негативно впливає і на логістичні ланцюжки у промисловості, зокрема видобування залізної руди та металургію. Тепер вони більше конкуруватимуть з зерновими трейдерами за потужності залізниці.

Водночас результати опитування бізнесу, яке щомісяця проводить ІЕД, показує, що індекси виробництва та продажів залишились додатними, а очікування позитивними. Моніторинг роботи великих підприємств показав позитивні зрушення в ряді галузей економіки. За оцінкою ІЕД темпи приросту реального ВВП в липні сповільнились до 8% дпр з 15% дпр в червні. Сповільнення темпів зростання в першу чергу відображало більшу базу порівняння (темпи падіння ВВП в III кв. 2022 року суттєво сповільнились). Втім економічна активність поки не наблизилась до довоєнної: за нашою оцінкою ВВП впав на 25% порівняно з липнем 2021 року.

За оцінкою ІЕД, реальна валова додана вартість (ВДВ) в сільському господарстві зросла на майже 5% дпр передусім через нижчу статистичну базу липня 2022 року. Врожай зернових в липні був близьким до минулорічного завдяки вищій врожайності. Затоплення територій в червні через руйнування росіянами Каховської дамби сповільнило темпи відновлення рослинництва. Несуттєво зростала порівняно з минулим роком добувна промисловість. Водночас переробна промисловість за нашою оцінкою зростала на понад 20% дпр через відновлення всіх галузей з низької бази. Темпи приросту реальної ВДВ в транспорті сповільнились до 9% дпр, тоді як ВДВ в торгівлі продовжувала стрімко зростати (на близько 27% дпр). Водночас в усіх секторах реальна ВДВ була суттєво менша за показники 2021 року.

Рисунок 1: Внески до реального ВВП, в.п.

Джерело: оцінка ІЕД, зроблена за підтримки Програми USAID "Конкурентоспроможна економіка України"

Енергетика: Україна готується до зими

Електроенергія. Ремонтна кампанія в енергетиці триває. Станом на 7 серпня відремонтовані п'ять атомних енергоблоків, дев'ять енергоблоків теплових електростанцій та шість гідроагрегатів. В результаті ремонтної кампанії уряд планує додати порівняно з квітнем в енергосистему 2,9 ГВт потужності та запустити в роботу всі дев'ять доступних енергоблоків АЕС. Проте навіть цей додатковий обсяг не зможе покрити потреби в електроенергії. Решту планують забезпечувати імпортом. За оцінками експертів, у серпні та вересні дефіцит генерації складатиме 1,2 ГВт, або близько 10% споживання.

Влітку для подолання дефіциту довелось часто використовувати енергоблоки на ТЕС, які працюють на вугіллі. Тому на складах ТЕС наразі накопичені лише 1,4 млн тонн вугілля, що на 100 тис. тонн нижче за плановий показник на початок серпня. Міненерго спонукає теплові електростанції використовувати мазут, щоб заощадити вугілля. На початок опалювального сезону заплановано вийти на показник 1,8 млн тонн вугілля та 14,7 млрд кубічних метрів газу.

Через спеку зростає споживання електроенергії населенням у вечірні години. «Укренерго» попереджає, що одночасно ввімкнені кондиціонери та потужні прилади створюють значне навантаження на енергосистему і закликає зменшити їх використання з 16:00 до 23:00.

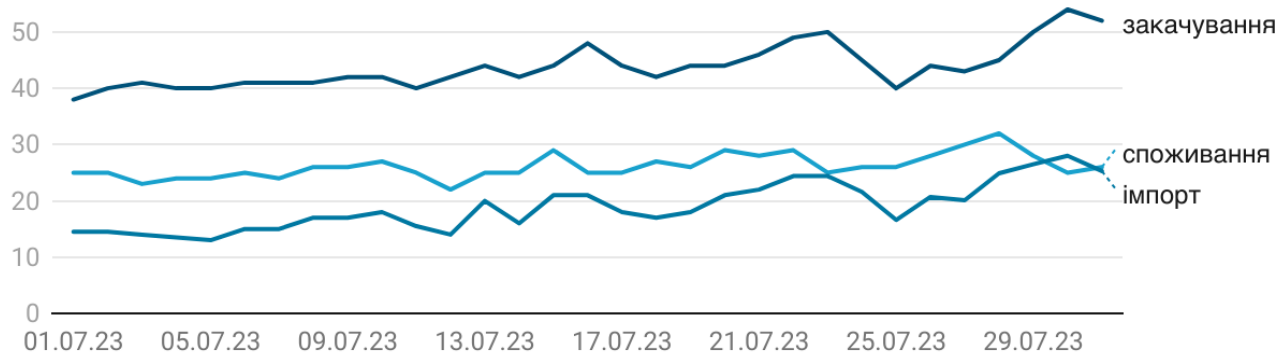
Законодавство. Президент підписав Закон про зелену трансформацію, яким передбачається сертифікація походження «зеленої» електроенергії та біометану. Фактично це закладає правову основу для проведення аукціонів з розподілу квот підтримки для комерційних проєктів будівництва нових генерувальних потужностей, експорт електроенергії з ВДЕ тощо. Гарантії походження підтвердять «зелений» статус тієї української електроенергії, яка виробляється з відновлюваних джерел (ВДЕ, сонце, вітер, біомаса, біогаз, ГЕС) і дозволять безмитний експорт до ЄС вироблених з її використанням товарів. Запроваджується можливість для споживачів встановлювати у себе об'єкти електрогенерації, а неспожиті надлишки електроенергії відпускати у мережу по вільних ринкових цінах. При цьому, в уряді вже неодноразово оголошували, що планів повертатись до високого зеленого тарифу немає, а заборгованість по поточній зеленій генерації гаситимуть після війни.

Уряд спростив процедури зі встановлення мобільних генерувальних газотурбінних установок. Це один зі способів захисту енергооб'єктів від ворожих атак — децентралізація генерації.

Газ. Станом на 2 серпня у підземних газосховищах України накопичено 12,4 млрд куб. м газу, на 1 вересня заплановано 13,8 млрд куб. м. В липні до сховищ закачано 1,358 млрд куб. м (у липні минулого року - 1,065 млрд куб. м). Споживання газу у липні збільшилося на 46% дпр — до 0,803 млрд куб. м. Це пов'язано зі зростанням використання газу ТЕЦ і ТЕС для виробництва електроенергії за пільговою ціною для населення. Так, уряд продовжує відмовлятись від підвищення тарифу на газ для населення, що призводить до фінансових втрат «Нафтогазу» та інших компаній сектору.

Добовий імпорт газу в Україну на початок серпня досяг трирічного максимуму: 38,1 млн куб. м на 1 серпня. Найбільше газу надійшло зі Словаччини – 21,9 млн куб. м, або 57% усього газу.

Рисунок 2: Природний газ у липні 2023 року, млн куб. м

Джерело: ExPro Consulting, «Нафтогаз»

Європейські трейдери активізували використання української газової інфраструктури. У липні 2023 року надходження природного газу окрім імпорту до України склало 589 млн куб. м, з яких понад 99% надійшло до зберігання на «митний склад» та транзитом. Так, з боку Угорщини надійшло 223,8 млн куб. м (38% від загальних обсягів надходжень у липні), Молдови – 142,9 млн куб. м (24%), Словаччини – 119,6 млн куб. м (20%), Польщі – 102,8 млн куб. м (18%).

Транспорт: росія вийшла із «зернової угоди»

Морський транспорт. В першій половині липня через морські порти в рамках «зернового коридору» було експортовано 292 тис. т агропродукції. 18 липня росія вийшла з Чорноморської зернової ініціативи й пригрозила, що вважатиме будь-які кораблі, що прямуватимуть до українських портів, військовими цілями. Україна у відповідь зазначила, що торгуватиме морем попри погрози, виділила тимчасові коридори для проходу коридорами у Чорному морі і почала реєстрацію суден. Власникам суден і капітанам було повідомлено про ризик з боку російського

флоту та загрозу мінної небезпеки у Чорному морі. 14 серпня росія намагалась зупинити та доглянути турецьке судно, яке йшло до порту Ізмаїл. Загроза для торгового мореплавства в Чорному морі посилюється.

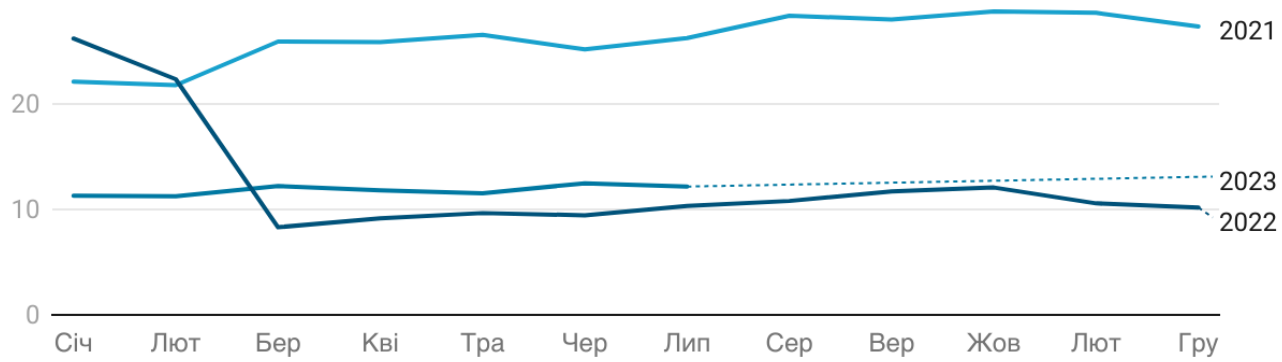
Через річкові порти Україна в липні експортувала 2,1 млн т зернових та олії. Для збільшення перевалки в річкових портах АМПУ організовує рейдову перевалку зерна в порту Усть-Дунайськ, для чого були розширені межі його акваторії. Рейдова перевалка на судна типу «панамакс» також буде організована в порту Ізмаїл.

Залізничний транспорт. Через скасування «зернової угоди» посилився вантажопотік до українських портів на Дунаї та на залізниці утворились черги. Найбільша черга в понад 7,5 тис. вагонів утворилась на порт Ізмаїл. При середньодобовій передачі у 278 вагонів черга становить 27 днів. Тому «Укрзалізниця» оголосила, що у порту Ізмаїл не буде приймати замовлення на адресу отримувачів, черга очікування до яких перевищує 30 діб. Наразі в порту 16 таких отримувачів.

В липні залізницею було перевезено 12,2 млн т вантажів. Це на 2,5% менше, ніж в червні, та на 17,5% більше, ніж в липні 2022 року. Перевезення вантажів на експорт (включно з перевезенням до портів) зменшилися на 16,8% дпм — до 3,3 млн т. Найбільше на експорт перевозили зерно та руду (44% та 24% відповідно від загальних обсягів експортних перевезень залізницею).

Черги вантажних вагонів на західних прикордонних переходах за підсумками липня 2023 року зросли до 8800 вагонів, що на 26% більше, ніж в червні. Накопичення вагонів із зерновими у напрямку прикордонних переходів зросло на 46,5%.

Рисунок 3: Перевезення вантажів залізницею, млн т

Джерело: «Укрзалізниця»

Автомобільний транспорт. Станом на 31 липня в електронній черзі на перетин кордону в 16 міжнародних автомобільних пунктах пропуску чекає близько 3,5 тисячі вантажівок, що на 5% менше, ніж було в кінці червня. Протягом червня автомобільним транспортом було експортовано 197 тис. т зернових і олійних культур, що на 4% більше, ніж в червні.

Мінінфраструктури з серпня запускає тестовий режим перетину кордону для регулярних автобусних рейсів. Для пілотного тестування єЧерги обрано пункт пропуску на кордоні з Польщею – «Ягодин-Дорогуськ». Наразі пілот також поширено на пункт «Устилуг-Зосин». Водіям автобусів необхідно зареєструвати транспортний засіб в системі єЧерга та приїхати до кордону в зазначений у маршруті час.

Міжнародна торгівля: У липні експорт товарів впав до найнижчого рівня з початку повномасштабної війни

У липні Україна експортувала товарів на 2,4 млрд дол. США, що на 0,6 млрд дол. менше за показник червня. Це найнижчим показник з початку повномасштабної агресії рф проти України. Порівняно з липнем 2022 року експорт скоротився на 18%. Водночас імпорт склав 5,2 млрд дол., що на 13% вище минулорічного показника. В цілому за перші сім місяців 2023 року Україна експортувала товарів на 21,9 млрд дол. (-16% дпр) й імпортувала на 35,7 млрд дол. (+19% дпр). Дефіцит торгівлі товарами склав 13,7 млрд дол., таким чином вже другий місяць поспіль перевищуючи сукупний дефіцит товарів за весь 2022 рік.

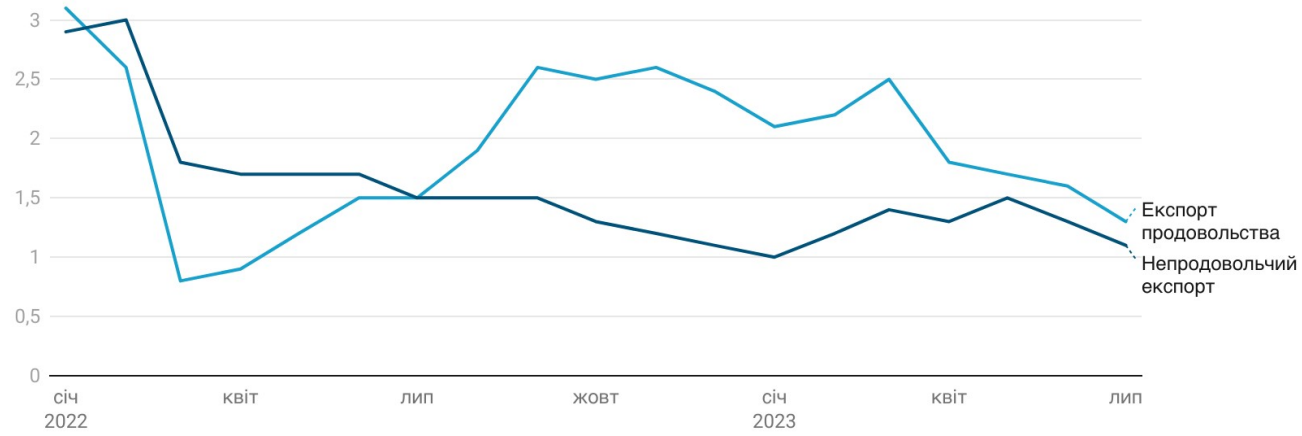
Рисунок 4: Зовнішня торгівля України товарами, млрд дол. США

Джерела: UN ComTrade, ДМСУ

Хоча рушієм падіння експорту у липні порівняно з червнем стало скорочення експорту продовольства, непродовольчий експорт також зменшувався. У продовольчому основний шок прийшовся на експорт зерна, який скоротився до 0,4 млрд дол. або 2,2 млн тон - мінімуму з серпня 2022 року. Основні причини – припинення дії Чорноморської зернової ініціативи, бомбардування та руйнування частини інфраструктури портів у Одесі та на Дунаї, погіршення доступу до портів через безпекові загрози, а також продовження заборони експорту зерна (пшениці та кукурудзи) у Польщу, Угорщину, Румунію, Словаччину і Болгарію. Логістичні проблеми, викликані необхідністю переорієнтації продовольчого експорту, тиснули також на експорт інших товарів. Додатковими негативними факторами для непродовольчого експорту були наслідки підриву Каховської ГЕС та триваючі бомбардування промислових об'єктів.

Рисунок 5: Продовольчий та непродовольчий експорт України, млрд дол. США

Джерело: ДМСУ, продовольчий експорт включає групи УКТ ЗЕД 1-24

Державний бюджет: Відновлення середньострокового бюджетування

Середньострокове планування: Парламент ухвалив зміни до Бюджетного кодексу України (БКУ), щоб відновити середньострокове бюджетування. У 2024 році уряд має підготувати Бюджетну декларацію. При цьому середньостроковий прогноз доходів та видатків має бути подано вже з проєктом Закону про Державний бюджет на 2024 рік. Також цими змінами до БКУ було визначено, що обмеження на гарантований державою борг не включають фінансування проєктів за рахунок коштів МФО. Це важливо для фінансування проєктів відновлення в майбутньому.

Уряд розпочав підготовку чотирирічного Плану України (повна назва: План заходів у рамках реалізації пропозиції Європейської Комісії щодо Регламенту Європейського Парламенту та Ради ЄС про створення Українського фонду), який має стати основою для надання макрофінансової допомоги з боку ЄС у сукупній сумі 50 млрд євро. Так, йдеться про визначення умов надання підтримки Україні за результатом квартальної оцінки виконаних умов. Тому План України має бути реалістичним та передбачати реформи, що допоможуть країні досягнути макрофінансової

стійкості та економічного зростання. Важливо, що інституції ЄС ще тільки мають ухвалити законодавство для впровадження нового інструменту підтримки України (Ukraine facility).

З 50 млрд євро 78% (парламент пропозиціями пропонує 75%) буде спрямовано через бюджет: ці кошти передусім буде витрачено на фінансування поточних видатків держави, як і у 2023 році. Це, найімовірніше, переважно пільгові позики від ЄС, хоча парламент наголошує на потребі збільшити частку грантів. 17% коштів передбачено на інструмент Гарантування інвестицій: йдеться зокрема про страхування військових ризиків. Хочеться сподіватись, що страхування надано буде не лише компаніям ЄС, але й українському бізнесу. Решта суми (відповідно або 5% або 8%) – це міжнародна технічна допомога, а також компенсація ставки за позиками, наданими за першим компонентом програми підтримки. За поточним планом, План України має бути ухвалено в жовтні, хоча поки що залишається незрозумілим, який саме орган буде офіційним автором документа.

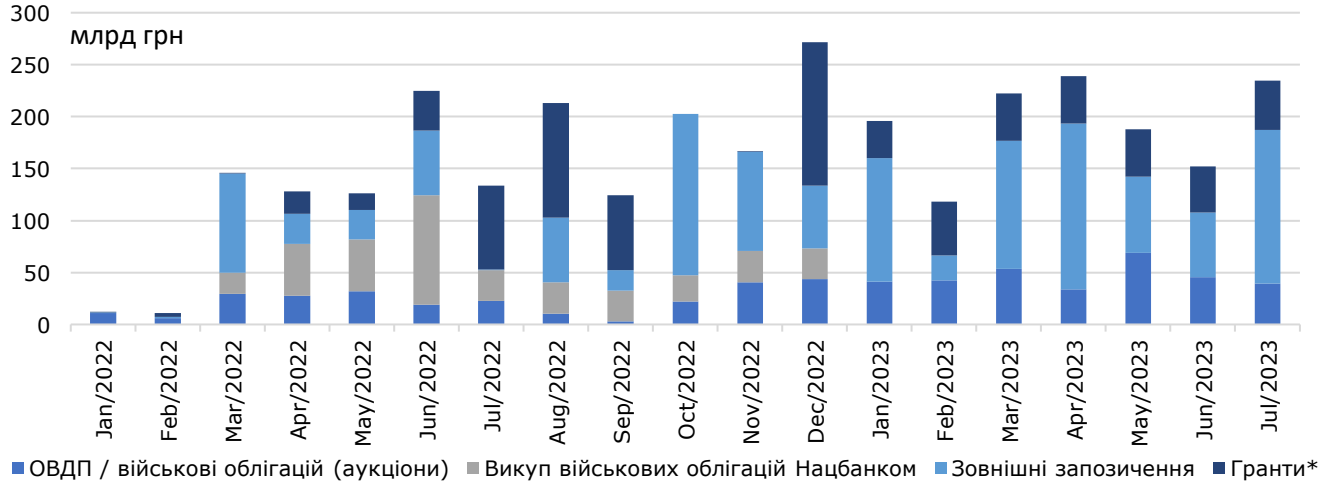
Бюджет. У липні доходи бюджету були меншими за минулорічні передусім через нижчі обсяги грантів, які зараховуються до доходів бюджету. Так, цього року гранти у сумі 47,6 млрд грн (в еквіваленті) були у 1,7 раза меншими за тогорічні, коли кошти надійшли від Німеччини та США. Податкові доходи також були нижчими за торішні. Так, у липні 2022 року надійшли рекордні суми валового ПДВ через відновлення роботи СМКОР (зокрема в частині подачі податкових накладних) та скасування пільги з імпорту. Водночас тоді було фактично відсутнє відшкодування ПДВ, тоді як цього року воно становило 10 млрд грн. Продовжували зростати як порівняно з липнем 2022 року, так і порівняно з червнем 2023 року надходження від ПДФО. Це стало наслідком подальших високих обсягів фінансування військового забезпечення та певного відновлення попиту на ринку праці. Так, опитування ІЕД показує, що складнощі з пошуком робочої сили зростають.

Доходи від ПДФО також сприяють зростанню доходів місцевих бюджетів. Саме тому протягом останнього місяця була гарячою дискусія з приводу пріоритетності фінансування видатків: чи повинні місцеві органи влади продовжувати фінансувати поточні ремонти, чи спрямовувати на підтримку тероборони та військових частин, зареєстрованих в громадах. Варто зазначити, що відповідно до БКУ місцеві органи влади не можуть купувати озброєння. Водночас відповідно до змінених правил вони можуть передавати субвенцію на державний бюджет для закупівлі відповідного озброєння, або ж перераховувати кошти на спеціальний рахунок Міноборони в НБУ. Поточний аналіз показує, що велика кількість місцевих бюджетів є зараз профіцитними передусім через обмеження видатків, які дозволені для проведення через Казначейство.

В структурі видатків державного бюджету надалі понад 50% займають статті безпеки та оборони. Їх уряд фінансує з внутрішніх джерел: податкових та неподаткових надходжень.

При цьому уряд продовжує фінансувати в повному обсязі соціальні зобов'язання та зарплати коштами, що надходять від міжнародних партнерів у бюджет. Видатки на відновлення залишаються обмеженими та передусім здійснюються в межах бюджетної програми Фонду ліквідації наслідків збройної агресії, що наповнюється коштами від конфіскації російських активів та частини прибутку НБУ.

Рисунок 6: Фінансування та гранти, які надійшли в державний бюджет

*Примітка: * гранти є частиною доходів бюджету, які обліковуються за кодом 42000000 «Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ».*
Джерело: Мінфін, openbudget.gov.ua

У липні Мінфін розмістив ОВДП на суму 39,1 млрд грн порівняно з 45,4 млрд грн в червні. При цьому розміщення облігацій номінованих в іноземній валюті скоротилось з 17 млрд грн до 8,3 млрд грн. НБУ додав ще один випуск ОВДП в перелік бенчмарк облігацій, які комерційні банки можуть включати в обов'язкові резерви. Після зниження облікової ставки Нацбанком, Мінфін намагається дещо зменшити також дохідність ОВДП, але попит на облігації зі зниженою дохідністю поки обмежений.

Націоналізація: Одним державним банком стало більше

Уряд купив СЕНС банк у Фонду гарантування вкладів за 1 грн. Націоналізація відбулась після прийняття спеціального закону Верховною Радою, який був спрямований на вилучення банку в підсанкційних акціонерів. Щоправда також була вилучена і частка італійського UniCredit, якому опосередковано належало 9,99% банку. Отже, у власності держави з'явився ще один банк. Банк поки не повідомляв про потребу рекапіталізації з боку держави, а у першій половині 2023 року прозвітував про прибуток у понад 2 млрд грн.

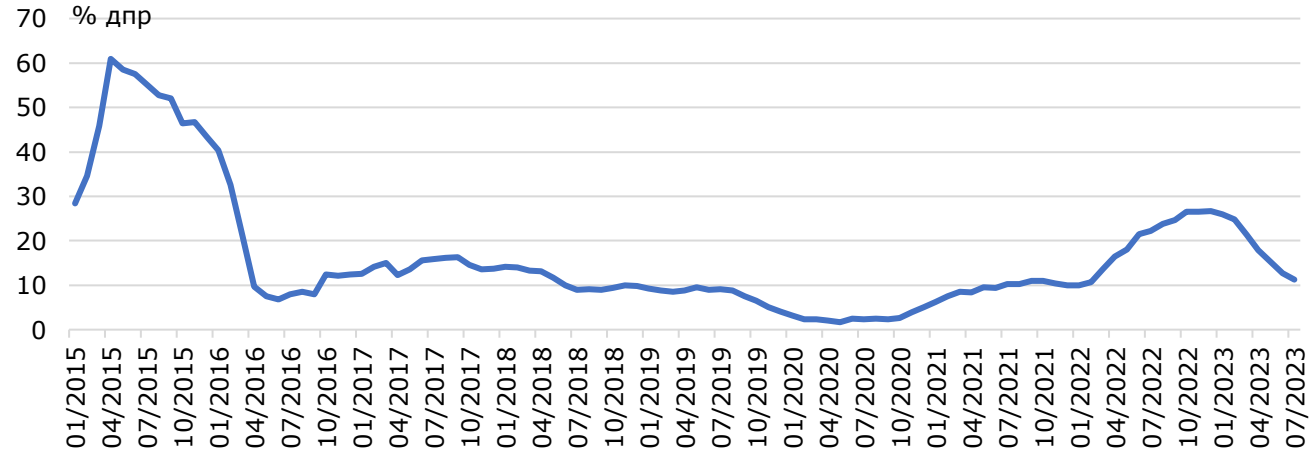
За кілька місяців до того ВАКС вилучив на користь держави акції ПІНбанку, що належали підсанкційній особі, але це поки не було відображено у структурі власності на сайті НБУ.

Інфляція: Ціни у липні залишились на рівні травня без врахування підвищення тарифу на електроенергію

У липні споживча інфляція сповільнилась всьоме поспіль до 11,3% дпр (за останні 12 місяців) порівняно із 26,6% дпр у грудні 2022 року. Це відбулось через стриманий споживчий попит та утримання НБУ фіксованого курсу гривні, що обмежувало зростання цін на імпорт та сприяло зниженню інфляційних очікувань. Також збільшилось постачання ряду товарів, частково відновились логістичні ланцюги, знизились ціни на енергоносії та ряд сировинних товарів на світових ринках.

В результаті ціни на ряд товарів були нижчими, ніж минулого року. Знизились ціни на основні види круп та олію через зниження світових цін та складнощі з експортом. Майже вдвічі впала середня ціна на гречку за даними Держстату через збільшення посівів цього та минулого року. Через обмежений попит дещо знизились ціни на одяг та взуття, а через покращення постачання ціни на паливо були меншими, ніж минулого року попри вищі податки. Втім за більшістю позицій ціни суттєво зросли порівняно із липнем 2022 року.

Рисунок 7: Інфляція споживчих цін

Джерело: Держстат

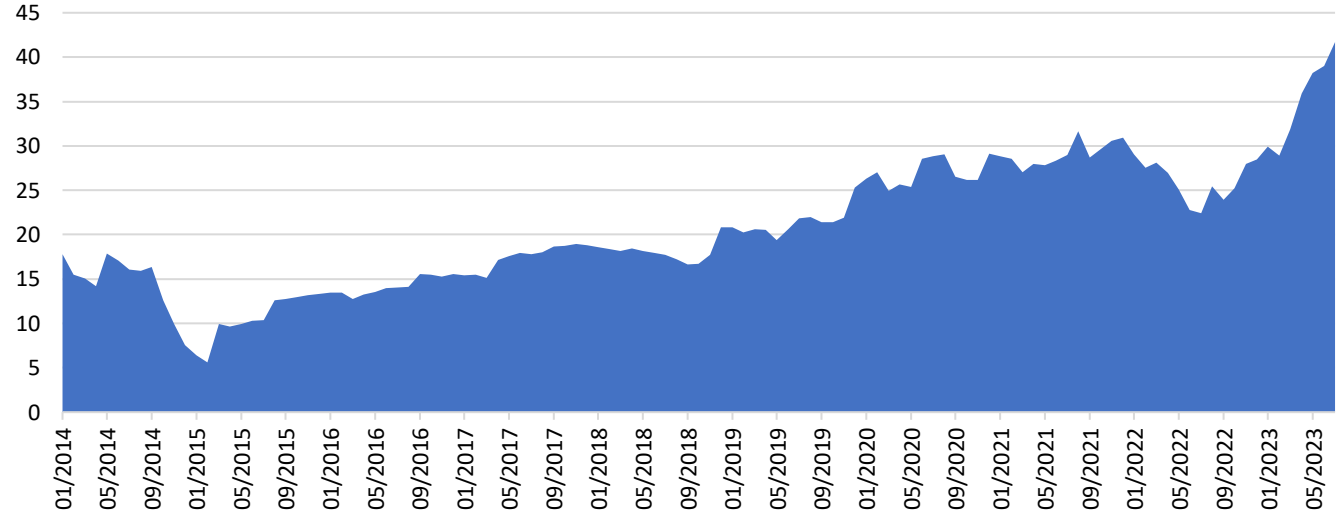
У липні вперше із початку повномасштабної війни Держстат зафіксував місячне падіння індексу споживчих цін. ІСЦ впав на 0,6% дпм (до попереднього місяця). Втім до початку повномасштабної війни зниження ІСЦ у липні та серпні через сезонне зниження цін на овочі та одяг відбувалось доволі часто. Вплив сезонного перепаду цін на овочі на загальний індекс цін цього року був доволі високий через особливості методології розрахунку ІСЦ. У липні також зросли ціни на паливо на 7% дпм через повернення ставок оподаткування, що діяли до запровадження воєнного стану.

Монетарна політика: НБУ знизив облікову ставку вперше із початку війни

НБУ очікувано знизив облікову ставку на останньому засіданні з монетарної політики. До цього НБУ більше року утримував ставку на рівні 25% річних. Втім масштаб зниження, одразу на 3 п.п. до 22% річних, був вищим за очікування. Навіть у прогнозі НБУ, підготованому до засідання, була закладена ставка у 22,4% річних на кінець вересня. Зниження ставки обґрунтували тим, що інфляція сповільнилась швидше за попередні прогнози і за оновленим прогнозом буде сповільнюватись далі. На кінець року більшість членів комітету з монетарної політики НБУ очікують подальше зниження ставки до 18-20% річних. При цьому НБУ висловив оптимізм, що зниження ставки не вплине суттєво на ставки за депозитами та на попит на іноземну валюту.

НБУ в липні далі збільшив міжнародні резерви до 41,7 млрд дол. США, що може профінансувати до майже півроку імпорту. Окрім щомісячних надходжень від ЄС та США Україна в липні отримала також перший кредит під гарантії Японії. Витрати НБУ на утримання фіксованого курсу залишались стабільними в проміжку 1,8-2,0 млрд дол. протягом останніх трьох місяців.

Рисунок 8: Міжнародні резерви, млрд дол. США

Джерело: НБУ

Контакти:

Інститут Економічних Досліджень
та Політичних Консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01030 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
E-mail: institute@ier.kyiv.ua
http://www.ier.com.ua

Застереження

Ця публікація була підготовлена Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю Інституту економічних досліджень і політичних консультацій і не обов'язково відображає погляди Європейського Союзу. МЕМУ має виключно інформаційний характер. Судження, представлені у цій публікації, відображають нашу точку зору на момент опублікування та можуть бути змінені без попередження. Хоча ми доклали самих ґрунтовних зусиль для підготовки якомога точнішої публікації, ми не беремо на себе жодної відповідальності за можливі помилки. Інститут не несе зобов'язань за будь-які збитки чи інші проблеми, які виникли прямо чи опосередковано через використання будь-яких показників цієї публікації. В разі цитування обов'язковим є посилання на Інститут економічних досліджень та політичних консультацій.